

תולדות עם ישראל

לבתי ספר דתיים חלק א

יחידת לימוד אחת

הוראות לנבחן

- א. משך הבחינה: שעה וחצי.
- ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה פרקים.
- פרק ראשון — בפרק זה שלושה נושאים:
- נושא I — תקופת בית שני
- נושא II — הקהילה היהודית בימי הביניים
- נושא III — החסידות
- בנושא שלמדת עליך לענות על ארבע שאלות. — 30 נקודות
- פרק שני — בפרק זה עליך לענות על שתי שאלות. (25×2) — 50 נקודות
- פרק שלישי — בפרק זה עליך לכתוב על ארבעה מושגים. (5×4) — 20 נקודות
- סה"כ — 100 נקודות
- ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.
- ד. הוראות מיוחדות: (1) כתוב על כריכת המחברת את נושא הבחירה שלמדת.
(2) בתשובותיך הבא עובדות, אל תסתפק בהערכות כלליות.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב כטיוטה (ראשי פרקים, חישובים וכדומה).
רשום "טיוטה" בראש כל עמוד טיוטה. רישום טיוטות כלשהן על דפים שמחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

ב ה צ ל ח ה !

פרק ראשון (30 נקודות)

בפרק זה שלושה נושאים. ענה על שאלות בנושא שלמדת.

- נושא I — תקופת בית שני (עמודים 2-3)
 נושא II — הקהילה היהודית בימי הביניים (עמודים 4-5)
 נושא III — החסידות (עמודים 6-7)

ענה על השאלות בנושא שלמדת, לפי ההוראות שבו.

נושא I — תקופת בית שני

אם למדת נושא זה, ענה על ארבע שאלות: על שתי השאלות 1-2 (חובה)
 ועל שתיים מן השאלות 3-5.

חלק ראשון — המרכז ביבנה

ענה על שתי השאלות 1-2 (חובה).

1. בתקופת מנהיגותו של רבן יוחנן בן זכאי ביבנה היו קבוצות בעם היהודי שערערו על הנהגתו. ציין קבוצה אחת שהתנגדה לו, והסבר את הסיבה להתנגדות של קבוצה זו. (4 נקודות)
2. קרא את קטע המקור שלפניך, וענה על שני חלקי השאלה שאחריו.

בימיו של רבן גמליאל נשלחו גדולי בית המדרש ביבנה לגלויות השונות. בספרות חז"ל מוזכר שרבן גמליאל נסע לרומי עם כמה מגדולי חכמי יבנה: רבן גמליאל וזקנים, רבן גמליאל ורבי אליעזר ורבי עקיבא, רבן גמליאל ועוד חכמים אחרים. נראה שהחכמים נסעו לרומי יותר מפעם אחת. תכלית הנסיעה הייתה בין השאר מדינית, כלומר ייצוג העם בפני השלטון הרומי, אך כוונה גם כדי לקבוע קשרים עם יהדות רומי הגדולה...

פעילות אחרת של המרכז הייתה קביעת החודשים והשנים. בעבר, בימי הבית, הייתה מסורה קביעת החודשים והשנים בידי הסנהדרין הגדולה בירושלים, ולאחר החורבן היא עברה לידי בית הדין הגדול של יבנה. זה היה אחד האמצעים החשובים בליכודן של קהילות ישראל בארץ סביב מרכז זה. נוסף על כך, אף הגלויות נקשרו על ידי כך למרכז ביבנה ותוך כדי כך לארץ־ישראל, מפני שהגולה הייתה תלויה, הלכה למעשה, בקביעת החודשים, המועדים והשנים בבית הדין הגדול שבארץ.

(מעובד על פי ג' אלון, תולדות היהודים בארץ־ישראל בתקופת המשנה והתלמוד, א', הקיבוץ המאוחד, תשכ"ז)

— על פי הקטע, ציין את שתי הפעילויות של רבן גמליאל וחכמי יבנה, ואת המטרה המשותפת לפעילויות אלה, המוזכרת בקטע.

— על פי מה שלמדת, הסבר את החשיבות של המטרה שצינת דווקא בתקופת יבנה.
 (8 נקודות)

חלק שני – שאלות קצרות

ענה על שתיים מן השאלות 3-5 (לכל שאלה – 9 נקודות).

3. מדיניותו של הורדוס הושפעה מרעיונות הלניסטיים.

הצג פעולה אחת שנקט הורדוס כלפי הנכרים ופעולה אחת שנקט כלפי היהודים, והסבר במה כל אחת מן הפעולות שהצגת ביטאה מדיניות זו.

4. מה אפשר לנציבים לנצל לרעה את שלטונם? הבא הסבר אחד לכך.

הסבר את הטענה של יוסף בן מתתיהו כי מפקד האוכלוסין שערך הנציב הראשון ביהודה השפיע על עליית הקנאים.

5. ממשלת המרד ביצעה פעולות הכנה למרד הגדול אף על פי שהורכבה מן החוגים המתונים בעם.

הבא הסבר אחד של היסטוריונים לכך.

ציין פעולה אחת של ממשלת המרד שהייתה הכנה למרד הגדול.

נושא II – הקהילה היהודית בימי הביניים

אם למדת נושא זה, ענה על ארבע שאלות: על שתי השאלות 6-7 (חובה) ועל שתיים מן השאלות 8-10.

חלק ראשון – הסמכות בקהילה

ענה על שתי השאלות 6-7 (חובה).

6. ציין מי ייצג את הקהילות היהודיות בפני השלטונות הנכריים בימי הביניים.

הסבר מדוע לקהילות היהודיות היה צורך בנציג מסוג זה.

(4 נקודות)

7. קרא את קטע המקור שלפניך, וענה על השאלה שאחריו.

ר' אברהם הורוביץ מזהיר [בצוואתו] את בניו שעליהם לציית להחלטות ה"קהל" גם כאשר יש בהן משום עוול, ומנמק זאת בכך שמי שמשמשים בהנהגת הציבור זוכים להשגחה ולסיוע מידי שמים. יתר על כן, עצם הבחירה היא סימן מובהק לחסדו של הקב"ה. הוא מסתמך גם על העיקרון ההלכתי שעמדת הרבים עדיפה על זו של היחיד, וה"קהל" הוא, מטבע העניין, נציג הרבים. התביעה לציית להכרעות ה"קהל" מעוגנת בהנחה ששלטונו של ה"קהל" מבוסס על דת ישראל. עם זה, דומה שאזהרותיו של ר' אברהם הורוביץ לבניו מבוססת גם על שיקול מעשי: ה"קהל" הוא מוסד סמכותי רב-עצמה, ועדיף שלא להתעמת עמו. ר' אברהם הורוביץ עצמו השתייך למשפחה מיוחסת שרבים מבניה נמנו עם עילית החברה היהודית ושימשו בה בתפקידי הנהגה, וממילא יש בדבריו גם ביטוי לדימוי העצמי של בן מעמד זה.

(מעובד על פי מ' רוסמן, פולין: פרקים בתולדות יהודי מזרח אירופה ותרבותם, יח' 3-4,

האוניברסיטה הפתוחה, תשנ"ג)

מן הקטע אפשר ללמוד על המאפיינים של חיי היהודים בקהילות בימי הביניים בנוגע

לאמונותיהם ולמציאות שחיו בה.

הצג שני מאפיינים שאפשר ללמוד מן הקטע על היהודים בתקופה זו, והסבר אותם

על פי מה שלמדת. (8 נקודות)

חלק שני: שאלות קצרות

ענה על שתיים מן השאלות 8-10 (לכל שאלה – 9 נקודות).

8. הצג את "משל האגוזים" או את "משל הספינה", והסבר את הרעיון שאפשר ללמוד מן המשל שהצגת. הסבר מדוע רעיון זה היה חשוב לקיומה של הקהילה היהודית בימי הביניים.
9. אחד מאמצעי הענישה של הקהילה היהודית בימי הביניים היה הטלת חרם. הסבר מדוע נחשב החרם אמצעי ענישה חמור. לעתים כדי להעניש נזקקה הקהילה להיעזר בשלטונות הנכריים. הסבר מדוע.
10. הסבר את ההתנגדות של חלק ממנהיגי הקהילות ללימוד כתביו הפילוסופיים של הרמב"ם, על רקע המציאות החברתית של היהודים בימי הביניים. ציין פעולה אחת שביטאה התנגדות זו.

נושא III — החסידות

אם למדת נושא זה, ענה על ארבע שאלות: על שתי השאלות 11-12 (חובה) ועל שתיים מן השאלות 13-15.

חלק ראשון — התפשטות החסידות

ענה על שתי השאלות 11-12 (חובה).

11. ציין שני שלבים בהתפשטות החסידות.

בחר באחד מן השלבים והצג מאפיין אחד של השלב שבחרת.

(4 נקודות)

12. קרא את קטע המקור שלפניך, וענה על שלושת חלקי השאלה שאחריו.

... כאמור, היהודים נמשכו אל החסידות. ליהודי הפשוט הביאה החסידות אושר של ממש. ערכו עלה עתה. לבד מזאת, עד אז לא נחשב לבן אדם – לא בבית המדרש, לא בעיני עצמו ולא בעיני אחרים. ופה, בשטיבל החסידי כפי שכונה בית המדרש שלהם, הוא שווה לתלמיד חכם הגדול ביותר. העניינים שווים לגבירים הגדולים. גם הלמדנים היו שבעי רצון מן החסידות, שכן עתה יכלו להשתחרר מן המרה השחורה של המתנגדים. הם [הלמדנים] נעשו רעשנים יותר, זריזים יותר וחשיבתם יצירתית יותר – תכונות שקודם לכן לא היו יכולות להיות להם. שדה חדש של מיסטיקה וקבלה נפתח לפניהם והשפיע עליהם כמו שִׁינ טוב משפיע על שירתו של מי ששותה ממנו. כולם הוקסמו מן האווירה החופשית של החסידות ונמשכו אליה.

המתנגד היה תמיד מודאג. משהתקרב יום חג ידע שעליו לתפור לעצמו בגד יפה, שכן בבית המדרש מקפידים מאוד בענייני לבוש. אם לא יהיה לו בגד יפה, יתבייש מרעהו שמתהדר בלבוש נאה יותר. בקרב החסידים נעלמה כליל הדאגה ללבוש, כמו כל שאר הדאגות. שם, בשטיבל החסידי, לבגדים נאים אין כל חשיבות, ואין שמים לב לקפוטה שלובש זה או אחר.

(מעובד על פי י' קוטיק, מה שראיתי, המכון לחקר התפוצות, אוניברסיטת תל אביב, תשנ"ט)

— ציין על פי הקטע גורם אחד שהביא את הלמדנים להצטרף לחסידות.

— ציין מהו העיקרון החברתי בחסידות שמוזכר בקטע, אשר גרם ליהודים להימשך אל החסידות.

— הסבר על פי מה שלמדת את ההשפעה של הרעיון החסידי "מלוא כל הארץ כבודו" על

העיקרון שצינת.

(8 נקודות)

חלק שני – שאלות קצרות

ענה על שתיים מן השאלות 13-15 (לכל שאלה – 9 נקודות).

13. במהלך המאה ה־17 היגרו יהודים רבים מקהילה לקהילה ברחבי פולין. ציין את הגורם להגירה בתקופה זו, והצג שני קשיים שעוררה ההגירה בקהילות השונות.
14. הצג את החידוש של תנועת "החסידות" בנוגע לרעיון הגאולה. הסבר מה היה ברעיון זה כדי למשוך יהודים להתקרב לתנועת החסידות.
15. הסבר כיצד הקשר בין הצדיק לחסידיו בא לידי ביטוי בתחום הגשמי ובתחום הרוחני.

פרק שני (50 נקודות)

ענה על שתיים מן השאלות 16-19 (לכל שאלה – 25 נקודות).

16. תמורות בקרב יהודי אירופה וארצות צפון אפריקה במאה ה־19
- א. מדוע המעבר לערים הגדולות, בעקבות האמנסיפציה, שינה את חיי היהודים? הבא שני הסברים לכך. (12 נקודות)
- ב. הצג שינוי אחד במצב הכלכלי של יהודי צפון אפריקה לאחר כניסת המעצמות לשם. הצג את השינוי שחל במעמד המשפטי של היהודים באחת ממדינות צפון אפריקה בתקופה זו. (13 נקודות)
17. העלייה הראשונה
- א. הצג שני מאפיינים של העולים ממזרח אירופה בעלייה הראשונה. הצג ביקורת אחת שהופנתה כלפי מפעל הברון (רוטשילד) בתקופה זו. (13 נקודות)
- ב. הצג שני טיעונים של התומכים ב"היתר המכירה" שניתן בשנת השמיטה בתרמ"ט (1889). (12 נקודות)

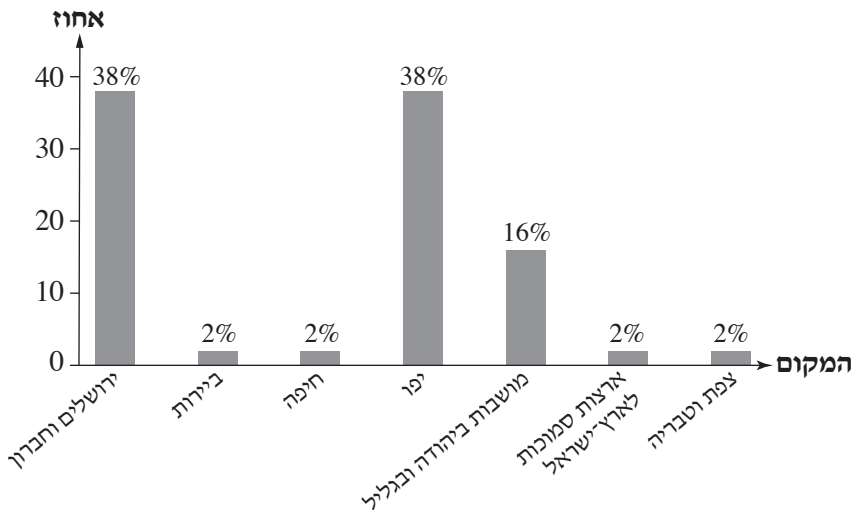
18. "חיבת ציון" והתנועה הציונית

- א. הצג נקודת דמיון אחת בין תנועת "חיבת ציון" לתנועה הציונית.
הבא הסבר אחד להצלחה של התנועה הציונית בהנהגת הרצל לעומת "חיבת ציון". (12 נקודות)
- ב. הסבר את הפתרון ל"שאלת היהודים", על פי הרצל.
הסבר מדוע ראה הרצל בפתרון זה גם אינטרס של העמים. (13 נקודות)

19. העלייה השנייה

- א. לפניך גרף המציג את התפלגות המקומות שבהם התיישבו המהגרים היהודים שיצאו מנמל אודסה (שברוסיה) לכיוון ארץ-ישראל וסביבותיה בשנים 1905-1913 (תקופת העלייה השנייה).
עיין בגרף, וענה על שלושת חלקי השאלה שאחריו.

**התפלגות המהגרים שיצאו מנמל אודסה
לפי המקום שבו התיישבו בארץ ובסביבתה (1905-1913)**

- הצג שני מניעים לעלייה השנייה, על פי מה שלמדת.
- הצג מסקנה אחת שעולה מן העיון בגרף בנוגע לבחירה של מקומות ההתיישבות בארץ-ישראל. בסס את תשובתך על הנתונים המוצגים בגרף.
- על פי מה שלמדת, האם המסקנה שהצגת תואמת את הדימוי של אנשי העלייה השנייה? הסבר. (13 נקודות)

- ב. הסבר את העמדה של הרב קוק כלפי בני המושבות — אנשי העלייה השנייה.
הסבר במה ביטא "מסע הרבנים" עמדה זו. (12 נקודות)

פרק שלישי (20 נקודות)

לפניך שבעה מושגים (20-26), ובכל אחד מהם שני חלקים.

בחר בארבעה מן המושגים, וענה על שני החלקים הקשורים לכל מושג שבחרת (לכל מושג – 5 נקודות).

20. "החלוקה"

- מהו ההבדל בין אופן החלוקה של כספי "החלוקה" בעדה הספרדית לאופן חלוקתם בעדה האשכנזית?
- איזה ערך בא לידי ביטוי ב"חלוקה"?

21. קפיטולציות

- בין מי למי נחתמו הסכמי הקפיטולציות, ועם מי הן היטיבו?
- ציין שתי זכויות שהוענקו באמצעות הקפיטולציות.

22. פתח תקווה

- מי היו המקימים הראשונים של פתח תקווה, ומדוע נטשו אותה?
- מי היו המתיישבים החדשים?

23. ניל"י

- באיזו דרך פעלה ניל"י, ומה הייתה מטרתה?
- ציין שמות של שניים מחברי הארגון.

24. 14 הנקודות של וילסון

- מה הייתה המטרה של וילסון בפרסום מסמך 14 הנקודות?
- הצג שתי נקודות מן המסמך.

25. חוזה ורסאי

- מתי נחתם חוזה ורסאי?
- ציין שני סעיפים מחוזה ורסאי שגרמניה ראתה בהם פגיעה בה.

26. הצהרת בלפור

- למי נשלחה הצהרת בלפור, ומה הייתה חשיבותה ליהודים?
- מה נאמר בהצהרה בנוגע למעמד של התושבים הלא-יהודים שחיים בארץ-ישראל ובנוגע למעמד של היהודים מחוץ לארץ-ישראל?

בהצלחה!